

Л.А. КОНДРАТ'ЄВА
кандидат юридичних наук, доцент
(Чернівецький національний університет
ім. Юрія Федьковича)

ПРАВО НЕПОВНОЛІТНІХ НА СУДОВИЙ ЗАХИСТ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

У наш час, коли в Україні закладаються правові основи глибоких політичних, соціально-економічних перетворень, держава повинна створити відповідні умови для нормального функціонування, саморозвитку, самореалізації, прояву ініціативи, розкриття потенційних можливостей інституту сім'ї. Саме в таких умовах проблема судового захисту прав неповнолітніх набуває особливого змісту.

В преамбулі Конвенції про права дитини, проголошеної Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1989 р. та ратифікованої Верховною Радою України 27 лютого 1991 р. [1] зазначається, що «дитина внаслідок її фізичної і розумової незрілості потребує спеціальної охорони і піклування, включаючи і належний правовий захист». Принцип 8 Декларації прав дитини проголошує: «Дитина повинна за всіх обставин бути серед тих, хто першими одержують захист і допомогу». Дитина — це маленька людина, що має певні потреби, але не має достатніх сил, розуму й досвіду, щоб захистити себе. Тому суди, як органи державної влади, зобов'язані своєчасно і дієво захищати права та свободи неповнолітніх шляхом розгляду цивільних справ.

Здатність особисто здійснювати цивільні процесуальні права та виконувати свої обов'язки в суді мають фізичні особи, які досягли повноліття, а саме з 18 років. Починаючи з цього віку, громадянин має право особисто брати участь в цивільному процесі, самостійно здійснювати процесуальні дії і розпоряджатися належними їм процесуальними правами.

Неповнолітні особи віком від чотирнадцяти до вісімнадцяти років можуть особисто здійснювати цивільні процесуальні права та виконувати свої обов'язки в суді у справах, що виникають з відносин, в яких вони особисто беруть участь. Суд може залучити до участі в таких справах законного представника неповнолітньої особи (ч. 2 ст. 29 ЦПК). У разі реєстрації шлюбу фізичної особи, яка не досягла повноліття, вона набуває цивільної процесуальної дієздатності з моменту реєстрації шлюбу (ч. 3 ст. 29 ЦПК). Значно розширені процесуальні права малолітніх та неповнолітніх під час розгляду справ статтею 27¹ ЦПК.

Таким чином, в процесуальному законодавстві перелічені три основні варіанти участі неповнолітніх в цивільному судочинстві під час розгляду справ, у яких захищаються їх права, свободи та інтереси:

1) неможливість особистої участі в процесі неповнолітніх віком до чотирнадцяти років для захисту своїх прав. Захист неповнолітніх даної категорії здійснюється їх законними представниками;

2) участь в процесі неповнолітніх віком від чотирнадцяти років у справах, що виникають з відносин, у яких вони особисто беруть участь нарівні з законними представниками;

3) у випадках, передбачених законом, можливість самостійного захисту неповнолітніми своїх прав та інтересів в суді.

Останній варіант передбачає активну участь неповнолітнього в суді і застосовується лише в чітко визначених законом випадках. Виходячи з того, що в процесу-

альному законодавстві ці випадки не перелічені, вказівки на них слід шукати в нормах матеріального права.

Спірним до цього часу залишається питання процесуального становища неповнолітніх в справах, коли позов пред'являється з метою захисту їх прав іншими особами у випадках, передбачених сімейним законодавством (наприклад, про встановлення батьківства, про стягнення аліментів, про участь у вихованні дітей). Відповідь на це питання не знайшла відображення в діючому матеріальному та процесуальному законодавстві, що викликає жваву дискусію в науці цивільного процесуального і сімейного права. Спір ведеться навколо питання щодо визначення позивача в цих справах. Так, в літературі з сімейного права переважає думка, згідно з якою позивачем в цих справах є особа, яка захищає інтереси дитини. Т.А. Фаддеева стверджує, що уповноваженим суб'єктом на одержання аліментів від батьків є сама дитина. Однак позов в таких справах подається не від самої дитини, а в інтересах дитини від імені особи, яка фактично виховує дитину і ця особа є позивачем в справі [2, 69]. Аналогічну позицію займає А.І. Пергамент [3, 112].

Наведене ствердження свідчить про невірне, з позиції цивільного процесуального законодавства, трактування поняття позивача. Адже позивачем в справі є суб'єкт права, який діє не тільки від власного імені, але й для захисту свого права, тобто в своїх інтересах. Особа ж, яка виступає в процесі від свого імені, але на захист інтересів іншої особи, не може бути позивачем, а відноситься до кола суб'єктів, які беруть участь в цивільному процесі на підставі ч. 2 ст. 3 ЦПК. Саме тому аргументація прибічників вказаної точки зору здається нам непереконливою. Найбільш правильною, на наш погляд, є друга точка зору в процесуальній літературі, згідно з якою позивачем в цивільному процесі, порушеному на захист передбачених сімейним законодавством прав неповнолітніх, визнається сам неповнолітній. Цю точку зору

підтримують стосовно справ про встановлення батьківства М.В. Матерова [4, 66-69] і З.К. Абдулліна [5, 134]; в справах про стягнення аліментів — С.А. Іванова [6, 98]; в справах пов'язаних, з вихованням дітей — С.А. Іванова [6, 57—59] та інші процесуалісти. Деякими авторами, які позивачем називають неповнолітнього, відстоюється думка про процесуальну співучасть в справах даної категорії. Так, в справах про встановлення батьківства мати дитини одночасно здійснює процесуальні функції позивача і законного представника співпозивача, тобто дитини.

Відстоюючи точку зору про процесуальну самостійність неповнолітнього, зауважимо, що відсутність чіткого визначення становища учасників цивільного процесу, які покликані захищати права неповнолітнього, потребує чіткої вказівки закону щодо такої ролі, виходячи з аналізу норм процесуального і сімейного законодавства.

Проведені нами дослідження свідчать, що чітке визначення процесуального становища неповнолітнього та інших учасників цивільного процесу, покликаних захищати права, свободи та інтереси неповнолітніх, у справах, що, в першу чергу, стосуються сімейних правовідносин, буде сприяти вдосконаленню правосуддя в Україні стосовно підростаючого покоління, яке є майбутнім нації.

Список використаної літератури:

1. Конвенція про права дитини // Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 13. — Ст. 145.
2. *Фаддеева Т.А.* Проблемы семейного права / Т.А. Фаддеева. — Ленинград, 1976. — 316 с.
3. *Пергамент А. И.* Алиментные обязательства / А.И. Пергамент. — М. : Юрид. лит., 1951. — 156 с.
4. *Матерова М.В.* Судебное рассмотрение дел об установлении отцовства / М.В. Матерова. — М. : Юрид. лит., 1972. — 216 с.
5. *Абдуллина З.К.* Некоторое процессу-

альные вопросы в кодексе о браке и семье Казахской ССР / З.К. Абдуллина. — Алма-Ата, 1975. — 180 с.

6. *Иванова С.А.* Процессуальное положение несовершеннолетнего в делах о взыскании средств на его содержание /

С.А. Иванова // Вопросы теории и практики гражданского процесса. — Вып 1. — Саратов, 1976. — 210 с.

7. *Иванова С.А.* Судебные споры о праве на воспитание детей / С.А. Иванова. — М. : Юрид. лит., 1974. — 165 с.

Р.З. ГУСЕЙНОВА-ЧЕКУРДА,
(Академія МВС України)

(Науковий керівник професор А.Ю. Олійник)

РЕАЛІЗАЦІЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА НА СВОБОДУ СЛОВА ШЛЯХОМ ПРИСУТНОСТІ ЗМІ У СУДОВОМУ ПРОЦЕСІ

1. Останнім часом зростає інтерес до проблем організації та функціонування судової гілки влади в Україні. В першу чергу цей інтерес підтримують саме засоби масової інформації (далі — ЗМІ). Тому будь-які непорозуміння, що виникають між пресою та судовою гілкою влади, часто викликають громадський осуд.

2. Правовідносини у сфері ЗМІ та судової гілки влади регламентує ст. 9 Закону України «Про судоустрій України»: «2. Розгляд справ у судах відбувається відкрито, крім випадків, передбачених процесуальним законом. 3. Розгляд справи у закритому засіданні допускається за рішенням суду у випадках, передбачених процесуальним законом», то основна проблема впливає з тлумачення приписів законодавства та з особливостей норм допуску на судові процеси» [1, 12].

3. Адміністративний процес. Відповідно до ст. 12 Кодексу адміністративного судочинства України, «3. Розгляд справ в адміністративних судах проводиться відкрито. Суд ухвалою може оголосити

судове засідання або його частину закритими з метою нерозголошення державної чи іншої таємниці, що охороняється законом, захисту особистого та сімейного життя людини, в інтересах малолітньої чи неповнолітньої особи, а також в інших випадках, установлених законом. 4. Розгляд справи в закритому судовому засіданні проводиться з додержанням усіх правил адміністративного судочинства» [2, 61]. Отже, присутність журналістів у судовій залі залежить від того, яким є цей процес — відкритим чи закритим.

Принципово новим для українського процесуального законодавства є передбачена в законі можливість розкриття інформації. У пункті 5 ст. 12 Кодексу адміністративного судочинства передбачено: «Якщо під час закритого судового засідання буде встановлено, що інформація з закритим доступом є суспільно значимою або доступ до інформації обмежено з порушенням закону, суд постановляє ухвалу про її дослідження у відкритому судовому засіданні» [2, 61].